

DAMIR KOPLJAR

Prikaz knjige Dereka Cholleta

*Tajna povijest Daytona. Američka diplomacija i mirovni proces u
Bosni i Hercegovini 1995.*

Autor: Damir Kopljar¹

Iako je od potpisivanja Daytonskog sporazuma i završetka rata u Bosni i Hercegovini prošlo više od 25 godina, danas je ova tema još izuzetno aktualna te privlači velik broj ljudi. Glavni razlog tomu nalazi se u činjenici kako Dayton predstavlja sporazum na temelju kojega je nastao trenutani politički i institucionalni okvir unutar kojega se nalazi Bosna i Hercegovina.

Daytonski mirovni sporazum označio je kraj rata, ali i stvaranje mira kojim niti jedan od tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini trenutno nije zadovoljan. O Daytonskom mirovnom sporazumu svakodnevno se govori iz političkog gledišta, dok ozbiljna povijesno-znanstvena analiza izostaje, i baš zato čitanje ove knjige predstavlja osvježanje, jer ona na znanstven način pokušava predstaviti događaj koji je oblikovao modernu bosanskohercegovačku svakodnevicu.

Autor Derek Chollet predavač je u američkom Centru za strateške i međunarodne studije (CSIS Washington) te izvanredni profesor na Sveučilištu u Georgetownu. Glavne teme njegova rada su američka vanjska politika, politika nacionalne sigurnosti te problematika globalnoga gospodarstva i razvitka (Usp. str. 423). Svoju političku karijeru započeo je 1993. godine radeći za tadašnjeg Državnog tajnika Sjedinjenih Američkih Država Jamesa Bakera. Nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma

1. bacc. hist., IV Trnava, 10 000 Zagreb, damirhuawei14@gmail.com

Državno tajništvo Sjedinjenih Američkih Država zatražilo je od njega sastavljanje i pisanje sveobuhvatne povijesti Daytonskog mirovnog sporazuma (Usp. str. 423).

Knjiga *Tajna povijest Dayton. Američka diplomacija i mirovni proces u Bosni i Hercegovini 1995.* nastala je 1996. godine u sklopu projekta, koje je pokrenulo Ministarstvo vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država, koji je imao za cilj prikupiti i obraditi sve dostupne dokumente i izvorna svjedočanstva svih uključenih strana u sastavljanje Daytonskog mirovnog sporazuma (Usp. str. 413). Knjiga nije bila dostupna javnosti sve do 2003. godine, kada je s nje skinuta oznaka tajnosti.

Knjiga je temeljena na građi koja se nalazi u arhivu State Departmenta te uključuje i diplomatske brzojave u središnjem sustavu upravljanja arhivom, svu arhivsku građu iz Odjela za Europu kao i osobne bilješke brojnih visokih dužnosnika (Usp. str. 9).

Na hrvatskome jeziku knjiga je izdana 2006. godine, u nakladništvu Golden marketing - Tehničke knjige iz Zagreba.

Ova knjiga predstavlja povijesne događaje koji su rezultirali prekidom ratnih sukoba u Bosni i Hercegovini te uspostavom mira. Osim toga, ova knjiga daje i širi prikaz zbivanja koji zahvaća čitavo područje bivše Jugoslavije. Ta šira priča predočena je kroz dokumente i korespondenciju koji govore o nacionalnom, društvenom i socio-političkom stanju koje je postojalo sredinom 1995. godine te načinu na koji su vodeći političari onoga doba na takvo stanje reagirali (Usp. str. 12-13).

Sve ovo opisano je na 423 stranice koje sadrže dva predgovora, devet poglavlja kroz koja se opisuju ratna kronologija 1995. godine u Bosni i Hercegovini te diplomatske aktivnosti u pozadini, zatim sadrže pogovor, bilješke o izvorima, kazalo imena i bilješke o autoru.

U prvom poglavlju „Ljetna kriza: lipanj srpanj 1995.,” koje je podijeljeno na četiri manje cjeline, autor daje presliku stanja u Bosni i Hercegovini tijekom lipnja i srpnja 1995. godine.

Administracija Billa Clintona u to vrijeme sve se više angažira oko Bosne i Hercegovine. Autor navodi kako je Bill Clinton tijekom predsjedničke kampanje 1992. godine snažno napadao Bushovu administraciju zbog njezine pasivnosti kada je Bosna i Hercegovina u pitanju. No dolaskom na vlast Clinton je primijetio kako nije lagan razriješiti komplicirani nacionalno-vjerski sukob u Bosni i Hercegovini. Upravo zbog toga ne-djelovanja, 1995. godine američka javnost i mediji tražili su snažan odgovor Bijele kuće. Politika koju je do tada provodila međunarodna zajednica, a koja se svodila na politiku obuzdavanja i ograničavanja tragedija, više nije mogla prolaziti. Amerikanci su odlučili djelovati (Usp. str. 25-26).

Drugo poglavlje „Iskoristiti priliku: Strategija završnog čina” sadrži tri kraće cjeline u kojima autor govori o događajima koji su uslijedili nakon genocida u Srebrenici, i Oluje.

U ovome dijelu navode se uspjesi Hrvatske vojske koji su izrazito preokrenuli situaciju na terenu (Usp. str. 75). Autor navodi kako je bošnjačka strana doživljavala velike gubitke. Ističe protuofenzivu kod Sarajeva koja nije povratila niti jedan pedelj okupiranoga teritorija te tendenciju daljnjih gubitaka teritorija koje su držali Bošnjaci, kao što je Bihać (Usp. str. 72-73). Vojne ofenzive na Livanjskom polju te na kraju operacija Oluja, koja je slomila srpsku paradržavu u Hrvatskoj, pomogle su u obrani bihačke enklave. Navodi se kako su Amerikanci u tome trenutku Srbima dali jasno do znanja kako će, ako ne pristanu na pokretanje mirovnoga procesa, uslijediti sve snažniji zračni napadi na njihove položaje. Srbi su u ovome trenutku bili spremni na pregovore ako bi oni rezultirali ukidanjem sankcija koje im je međunarodna zajedni-

ca nametnula (Usp. str. 81-82). Također, u ovom poglavlju autor navodi kako Richard Holbrook dobiva sve veću važnost u kontekstu mirovnih pregovora. Holbrookov snažan karakter i agresivnost pobuđivali su sumnjičavost kod američke diplomacije, ali u isto vrijeme i nadu. Držali su da je možda upravo takav čovjek potreban kako bi se mogli ostvariti pregovori s tvrdoglavim i nepomirljivim balkanskim vođama (Usp. str 87).

Treće poglavlje „Tragedija kao prekretnica: prvo posredovanje, planina Igman i operacija Hotimična sila” podijeljeno je na sedam manjih cjelina i govori o vojnim i diplomatskim naporima koji su utirali put Daytonskom miru.

U ovome poglavlju jasno je prikazan rad Richarda Holbrooka, koji je postao glavnim američkim operativcem na terenu. Nakon genocida u Srebrenici i hrvatskih uspjeha u vojnom srazu sa Srbima, kako u Hrvatskoj tako i u Bosni i Hercegovini, nastupilo je vrijeme za daljnje pregovore. No pregovori nisu išli u onome smjeru koji su Amerikanci željeli. Bošnjaci su nakon pada Knina i uspjeha hrvatske i bošnjačke vojske na terenu u Bosni i Hercegovini držali kako treba nastaviti s ratnim djelovanjem i pokušati što veći dio teritorija u Bosni i Hercegovini osloboditi od srpskoga zaposjedanja (sup. str. 9-100). Bošnjaci su zbog toga bili djelomično sumnjičavi prema Amerikancima, nisu mogli razumjeti zašto oni u ovome trenutku, kada se vojna situacija počela mijenjati, inzistiraju na pregovorima.

Slična stvar dogodila se i kod hrvatske strane. Osokoljeno vojnim uspjesima, hrvatsko vodstvo je držalo kako se položaj Hrvata u Federaciji treba promijeniti i osnažiti. Autor navodi kako se predsjednik dr. Franjo Tuđman osjetio snažnim te je držao da ima najbolji položaj u odnosu na sve druge pregovarače. Držao je kako su Sjedinjene Američke Države nakon Oluje definitivno stale na hrvatsku stranu te kako podupiru hrvatsku politiku (Usp. str. 103-104).

Na kraju autor opisuje susret Holbrooka i Slobodana Miloševića. Miloševića se opisuje kao prepredenog i izuzetno lukavog političara koji pokazuje vrhunske pregovaračke sposobnosti. On je načelno pristajao na pregovore, ali je držao kako bi sankcije Srbiji trebale biti ukinute te je napominjao kako se neke ključne odluke treba postaviti na referendum kako bi bile potvrđene od naroda (Usp. str. 104-105). Četvrto poglavlje „Put u Ženevu: Patrijarhovo pismo i zračne opcije NATO-vih snaga” podijeljeno je u šest manjih cjelina.

U ovom dijelu autor prikazuje kako se Slobodan Milošević uspio nametnuti kao predstavnik svih Srba te pred međunarodnom zajednicom sebe prikazati osobom koja govori u ime Srbije, ali i Srba iz Bosne i Hercegovine. Također se spominju udari NATO-va zrakoplovstva na vojne ciljeve vojske bosanskih Srba. Kao bitan čimbenik u tome procesu navodi se patrijarhovo pismo kojim je Slobodan Milošević dobio legitimitet u javnosti postati predstavnikom svih Srba (Usp. str. 137-138). Ovo poglavlje dodatno pojašnjava kako su se krajem rata u Bosni i Hercegovini razlikovale koncepcije međunarodne zajednice s jedne strane, i Bošnjaka s druge strane. Bošnjaci su željeli što jače angažiranje NATO-vih snaga unutar Bosne i Hercegovine te pomoć u oslobađanju zaposjednutoga teritorija. S druge strane, Amerikanci su zračne udare promatrali samo kao sredstvo s pomoću kojega Srbe treba prisiliti na pregovore (Usp. str. 144).

Peto poglavlje „Sila i diplomacija: prestaju NATO-vi zračni udari, zahuktava se ofenziva u zapadnoj Bosni” podijeljeno je na osam manjih cjelina i najveće je poglavlje u ovoj knjizi.

U ovom poglavlju opisuje se način na koji su Sjedinjene Američke Države pokušavale uravnoteživati svoj odnos s Rusijom. Završetkom Hladnoga rata Rusija je izgubila

status velesile, ali je još uvijek imala znatnu ulogu u međunarodnoj zajednici. Zbog toga su Amerikanci znali da se Rusija ne može držati izvan ovih mirovnih pregovora, ali također nisu željeli njihov presnažan angažman. Znali su da su kulturno-povijesne veze Srba i Rusa izuzetno snažne te Rusija stoga ne može biti objektivnim arbitrom (Usp. str. 178).

U ovome poglavlju ponovno se naglasak stavlja na bombardiranje koje je NATO zrakoplovstvo vršilo prema srpskoj vojsci u Bosni i Hercegovini. Amerikanci su zračnim akcijama pokušavali Srbe natjerati na pregovore. Sve što bi izlazilo izvan toga konteksta bilo im je neprihvatljivo. Baš zbog toga se postavilo pitanje, u kojem trenutku bombardiranje postaje kontraproduktivnim i udaljava Srbe od pregovaračkog stola (Usp. str. 182-183).

Šesto poglavlje, „Sporazum u New Yorku, pregovori o prekidu vatre i približavanje nagodbi”, jedno je od najkraćih u knjizi. Podijeljeno je na tri manje cjeline.

U ovom poglavlju govori se o finaliziranju posljednjih detalja prije početka pregovora. Amerikanci su odlučivali o uključivanju „crvenih i zelenih” svjetla kada je u pitanju prodor bošnjačkih snaga (Usp. str. 209).

Također, u ovom se poglavlju govori o usklađivanju posljednjih načela kojih se trebalo držati prilikom pregovora. To nije bilo lako postići jer su različite strane na različite načine gledale na ove mirovne pregovore.

Prije početka samih pregovora Amerikanci su inzistirali jasnije definiranje ovlasti združenog Predsjedništva, jasnije razdvajanje ovlasti izvršne i zakonodavne vlasti te osnivanje Ustavnog suda (Usp. str. 210).

Ovo poglavlje pokazuje i na koji se način raspravljalo o mjestu održavanja pregovora. Holbrook je držao kako je najbolje da se pregovori održe u Americi, dok su ostali uključeni u pregovore držali da se oni trebaju održati negdje u Europi. U ovome poglavlju ponovno gledamo kako su Amerikanci izgubili strpljenje prema Europi i međunarodnoj zajednici te držali kako samo oni mogu pregovore privesti kraju. Holbrook navodi kako pregovorima u Sjedinjenim Američkim Državama Amerikanci drže sve konce u svojim rukama te ih se u tom slučaju ne može iznenaditi s nekim nepredviđenim stvarima. U drugim zemljama kontrola pregovaračkog procesa izmakla bi im iz ruku te bi se tako dramatično oslabila poluga utjecaja koju su imali u ovom pregovaračkom procesu (Usp. str. 232-233).

Sedmo poglavlje „Pripreme za početak pregovora izbliza” sastoji se od devet cjelina. Sporazum o prekidu vatre uspostavljen je 5. listopada 1995. godine. To je značilo da je američkoj vladi ostalo manje od mjesec dana za pripremu zadnjega kruga bosanskohercegovačkih mirovnih pregovora. To je također značilo da su Amerikanci morali odrediti mjesto na kojem će se održavati mirovni pregovori, poduzeti velike logističke pripreme za održavanje pregovora te izraditi nacrt mirovnoga sporazuma koji bi služio kao početni dokument oko kojega će se zaraćene strane pokušati usuglasiti (Usp. str. 245).

Kao bitna stavka u ovom poglavlju spominje se IFOR i njegova misija unutar BiH. Amerikanci su tražili što veće ovlasti za svoje vojnike te nisu željeli ponavljati pogreške koje je činio UNPROFOR (Usp. str. 248).

Kod pitanja misije IFOR-a, zanimljivo je kako se Rusija odnosila prema toj stvari. Rusija nikako nije željela biti isključena iz mirovnih pregovora. Posebno bi joj smetalo isključenje iz mirovne misije koja se uspostavlja na terenu. Rusija je po svaku cijenu željela poslati svoju vojsku u Bosnu i Hercegovinu, ali nije znala kako to u

ovome trenutku ostvariti. Bojala se da će ova misija samo ojačati NATO i dati mu novi zamah. Bojala se da bi u budućnosti moglo doći do širenja NATO-va saveza na bivše zemlje Varšavskoga pakta (Usp. str. 253-254).

Ovo poglavlje dotaklo se i pitanja sankcija. Stav Amerikanaca je od početka bio taj da se sankcije trebaju suspendirati za vrijeme potpisivanja mirovnog ugovora, a ukinuti u trenutku njegove provedbe. Budući da su cijelo vrijeme mirovni pregovori „visjeli u zraku”, Holbrook je predložio da se sankcije ukinu početkom pregovora. Amerikanci su držali da bi time pokazali znak dobre volje prema Miloševiću, omogućili mu dobiti pozitivne bodove pred domaćom javnosti te ga obvezali na ozbiljan i konstruktivan ulazak u pregovore kako ne bi došlo do ponovne uspostave sankcija (Usp. str. 262-263).

Osmo poglavlje „Otvaranje pregovora i prosijacanje gustiša: Dayton, 1.-10. studenoga” govori o dolasku izaslanstava u Dayton i početku pregovora. Ovo poglavlje opisuje kako je izgledalo deset dana pregovora, o izaslanstvima koja su stigla u Dayton te načinu na koji su se pregovori vodili. Autor navodi kako je želja Amerikanaca bila da ta se pregovori odvijaju u tajnosti, uz minimalnu nazočnost medija.

Autor navodi kako na početku pregovora nisu postojali veliki izgledi za postizanje sporazuma. Razlog za to nalazi se i u strategiji Richarda Holbrooka, u kojoj je on teška pitanja u vezi mirovnog sporazuma odbijao stavljati na stol prije samoga početka razgovora u Daytonu. U pripremama za daytonske pregovore Holbrook je tražio dogovor oko manje bitnih pitanja, vjerujući kako će tako ojačati povjerenje između sukobljenih strana te stvoriti dobre preduvjete za nastavak razgovora (Usp. str. 294). Bošnjaci, zbog vojnih uspjeha na terenu, nisu bili spremni pristati na opciju u kojoj će se uspostaviti srpski entitet. S druge strane, Srbi su postali vrlo nepovjerljivi pre-

ma cijelom procesu i Miloševiću je bilo iznimno teško osigurati njihovu podršku za ostanak unutar Bosne i Hercegovine (Usp. str. 295-296).

Deveto poglavlje „Završni čin: Dayton, 11.-21. studenoga” ujedno je i zadnje poglavlje u ovoj knjizi. Podijeljeno je tri manje cjeline u kojima se govori o posljednjim danima mirovnih pregovora te potpisivanju mirovnoga sporazuma u Parizu.

Daytonski mirovni sporazum bio je iznimno bitan za Amerikance jer su se uspjeli nametnuti kao jedina sila koja svojim djelovanjem može osigurati mir u svijetu. Dayton je u ovome kontekstu posebno bitan jer se pokazalo kako jedino Amerika može osigurati mir u Europi. Time je ugled Sjedinjenih Američkih Država dodatno narastao, no Amerikanci su bili svjesni kako je provođenje sporazuma najteži dio posla i kako ih čekaju brojni izazovi na terenu (Usp. str. 397).

U zaključku bih naveo kako je značaj ove knjige za razumijevanje Daytonske povijesti izuzetno bitan i važan. Iako knjiga ne donosi neke nove i do sada nepoznate spoznaje, ona daje uvid u do sada široj javnosti nepoznate procese koji su doveli do okončanja rata u Bosni i Hercegovini. Ova knjiga pokazuje nam na koji su način Sjedinjene Američke Države djelovale u kontekstu rata u Bosni i Hercegovini. Pokazuje nam kakvi su bili stavovi najistaknutijih osoba iz američkog tima prema hrvatskim, srpskim i bošnjačkim političarima. Pokazuje nam na koji su način Sjedinjene Američke Države razmišljale i funkcionirale kada su u pitanju priprema za pregovore u Daytonu, ali i sami pregovori. Sve ove informacije dobivamo s obzirom na to da je ova knjiga nastala na temelju iznimno preciznog i vještog korištenja tajnih dokumenata iz američkoga arhiva, a koji su autoru bili dostupni jer je ova knjiga izvorno napisana za potrebe američke administracije. Zbog svega navedenoga zaključujem kako ova knjiga pridonosi boljemu i kvalitetnijemu razumijevanju političkih i pregovaračkih

procesa, kako onih koji su prethodili Daytonu tako i onih koji su se odvijali na samoj mirovnoj konferenciji, te je vrijednim doprinosom razumijevanju hrvatske povijesti.

